

⊕ SZÖVEG ÉS KÉP: BALÁZS ISTVÁN (BALU)

„MINDENT” A KERECSENŐRŐL...

Aki azt állítja, hogy mindent tud a kerecsensólyomról, vagy nem mond igazat, vagy csak meggondolatlanul nyilatkozik. Még csak egy évtizede foglalkozom e gyönyörű és nemes madarakkal, de minél több időt fordítok védelmükre és tanulmányozásukra, annál kevésbé érzem úgy, hogy már ismerném őket, hiszen viselkedésükben az egyedek és párok szintjén is jókora különbségek lehetnek.

Ez az eurázsiai elterjedésű ragadozó madár a mi mondavilágunktól kezdve az arab országok igen erős solymásztradícióján keresztül számos nép kultúrájában van jelen. Ennek egyik közvetett hatása, hogy gyakran a kerecsenek kerülnek elő, ha szárnyas ragadozókról és azok védelméről esik szó

Kerecsenek a modern világban

Napjainkra a kerecsensólyom – Csehországtól Kína keleti feléig húzódó – elterjedési területe sok helyszínén már csak erősen megfogyatkozott számban van jelen vagy épp el is tűnt onnan. A jól ismert, ragadozó madarakat érintő prózai okokon túl (áramütés, ütközés, lelövés, mérgezés) a solymászati célú befogások egyik legfőbb célpontja is e faj. Erre Kazahsztán és Oroszország a két legerősebb példa: itt a legaktívabbak a fészekfosztogatók a költési időszakban. Ám mivel például az első éves madarak óriási távokat tehetnek meg a fészkelhagyást követően

(legtöbbször déli irányba), ezért e probléma a sólymok vonulása közben is ugyanúgy fennáll. Ilyen klasszikus befogási helyszín többek közt Pakisztán is, ahol – hogy kerecsenekhez jussanak – egy kisebb termétfajt, az indiai sólymot is bevetik csaliként.

A tradíciókkal, ha észszerűek és ökológiailag problémamentesek, nem kell feltétlenül hadra kelnünk, de az óriási, szabályozatlan felvevőpiac és az erre épülő csempészet évente sok száz, de inkább sok ezer madár életét követelheti. A perzsa (arab)-öböli államokba, de főképp a Szaúd-Arábiába irá-

KIVÉTELES ESETBEN

akár ilyen felirattal is kerülhet sapka a fiókákra később, ehhez azonban kalandos utat kell bejárniuk kirepülésük után; már a szaúdi piacon is felbukkant hazai kerecsensólyom, onnan pedig már csak egy ugrás az Emirátságok...

A sapka klasszikus eszköze a ragadozókkal foglalkozóknak, mivel a sólymok szeme is kivételesen érzékeny, ezért a madarak nyugalmának fenntartása érdekében célravezető a külvilág ingereinek blokkolása

BARÁTSÁGOS ÉRDEKLŐDÉS

... legalábbis a fészekben eltöltött heteik első szakaszában

NYOMON KÖVETVE

Költésben lévő tojó kerecsensólyom Mongóliában, a műholdas adó felszerelését követően (Jobbra)

HARCRA KÉSZEN

Ez fogadja a gyűrűzöt, ha vérmes és jól fejlett, főképp tojó egyeddel hozza össze a sors. Szezononként mindig akad néhány fészekalj, ahol esetenként „komoly közelharcra” kerülhet sor, mire a gyűrű felkerül (lent)

nyuló illegális „export” során a madarak sokszor már teljesen legyengülve vagy elpusztulva érkeznek meg.

Ám a piac és az igények is egyre változnak, így a 21. század elején sokan már genetikailag jól ismert, „trendi”, hibrid sólymokat vásárolnak az angol vagy épp német tenyésztőktől. E tendencia tovább-erősödése valószínűleg lélegzetvételhez juttathatja a vadon élőket.

A hibrid sólymok sólymáscélú elterjedése és időnkénti környezetbe jutása azonban egy újabb problémát, a genetikai szennyezés lehetőségét hordozza magában... Az elmúlt évek kutatásaiából még az is kiderült, hogy a sólymok genetikailag közelebb állnak a papagájokhoz, mint a sasok és ölyvek képviselőihez!

MODERN JELÖLÉS

Mikrocsip-beültetés egy fiatal kerecsensólyomba, Mongóliában

A tenyésztési technológia egyre magasabb színvonalra immár a hibrid madarak külalakjában, színében is egyre határozottabban mutatkozik, miközben a high-tech kütyük (mikrocsipek, műholdas adók, kamerák) segítségével a vad- és sólymásmadarak legközvetlenebb partnereivé válhatunk. A madarak jelölése ugyanis napjainkban már nemcsak gyűrűkkel, de – házi kedvenceinkhez hasonlóan – akár mikrocsipekkel is történhet. Az elmúlt években Ausztriától Ukrajnán át Mongóliáig számos nagyszámú fiatal és idős kerecsensólymok műholdas nyomkövetőt. A műholdas és kameracsapdás információk élő és tárolt adatai óriási mennyiségű új ismerettel szolgálnak a kutató természetvédők számára. Például a Mongóliában mikrocsipekkel ellátott madarak sokszor valamely perzsa (arab)-öböli állam sólyomkórházában bukkanak fel ismét. Kalandos, ember által is irányított útjukról bizvást megérné filmet készíteni, bár jobb lenne, ha ilyen jellegű téma híján a rendező és az operatőr is munka nélkül maradna...

RÖPTÉBEN

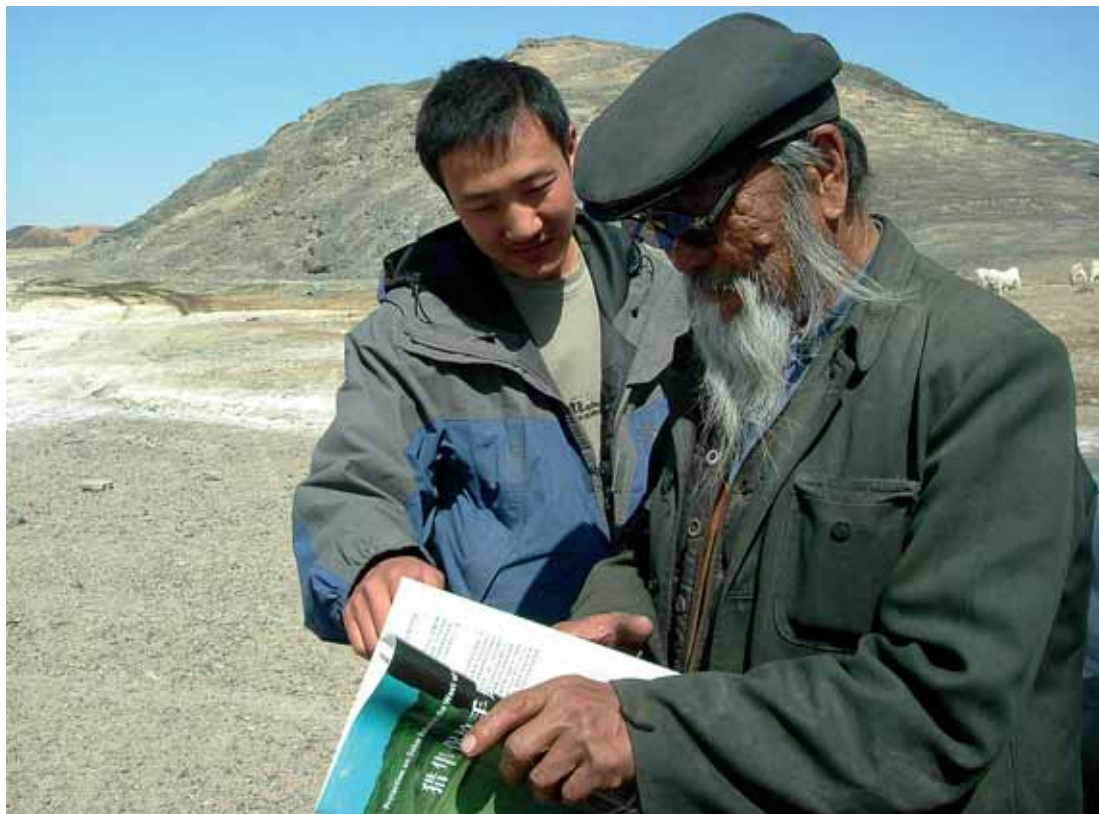
A jó röpképzéshez óriási szerencse, de még inkább kitartás szükséges, főleg, ha vad madárról van szó. E kép elkészülte több, egymást követő tél sok száz órá, aktív megfigyelésének köszönhető...

Kazahsztán, Kína, Mongólia – expedíciós ösvényeken

A kerecsenek leginkább e nagy kiterjedésű ázsiai országokban érzik otthon magukat, de viszonylag nagy számban fordulnak elő Oroszország déli részein is, ahol a tajga már enged szorításából, és nyílt pusztai részek is előtűnnek. A kerecsensólyom a hatalmas, füves pusztákon van igazán elemében, ahol óriási mennyiségű ürgére és pocokfélére vadászhat.

E gyönyörű sólyomféle kutatása és védelme már a múlt század második felében elindult, de az igazán kiterjedt és átfogó tevékenység csak a 21. században kezdődött. Expedíciók, rengeteg terepi és napjainkra még több irodai munka vár azokra, akik bele-

ássák magukat a kerecsensólymok világába. Kazahsztántól néhány órás kerecsenrepülésnyire északra, Oroszországban járunk. Több ezer kilométeres kutatóúton vagyunk, bár most épp a baráti szürkének semmiképp sem nevezhető UAZ-t próbáljuk kiadni a hóból. Az áprilisi éjszaka sem telik túl forró hangulatban, nem mindennap sátrazik az ember 30-40 centis hóban. Reggelre szó szerint arcunkra fagy a mosoly. Mivel szeretnénk elkerülni a kistelepülések lehúzó kiskirályait, hamarosan kifutunk víz- és élelmiszerkészleteinkből. A másfél hónap alatt egyre kevesebb élelemhez és vízhez jutunk, és

LÁTVÁNY A TORONYBÓL

Egy templom tornyából épp jókor, jó helyen, jó irányba pillantunk. A fiatal, tavalyi kelésű kerecsenek fel van adva a lecke, ha galambpecsenyét szeretne. Egyik sikertelen vadászatánál például a galambot már csak mélyen – nem sokkal az épületek szintje fölött – sikerült megragadnia, így kellő lendület híján egy iskola udvarán landolt...

TEREPI FELVILÁGOSÍTÁS

A tájékoztatás és ismeretterjesztés alapvető fontosságú ahhoz, hogy természeti értékeinket – így a kerecsensólyom védelmét is – minél többen ismerjék és elfogadják. Itt épp Északnyugat-Kínában (balra)

csak néhány alkalommal sikerül egész testfelületünket megmosni: ritkán itató, természetes sziklamedence vagy épp kis folyó képében érkezik a megváltás. A tavaszodó kazah tájak közepső, félsivatagos részein pedig viszonylag kevés kerecsensólyommal, ám annál több nehézséggel kell megküzdünk. Az expedíció vége felé már nemcsak az út porát, de hálózásjainkat is egyre nehezebben va-

karjuk le magunkról egy rövidke alvást követően... Egyszer mindenkinek érdemes lenne eltölteni másfél hónapot egy UAZ hátsó ülésén úgy, hogy a komfort szele még csak halványan sem csapja meg az embert, miközben a kevéské fogmosóvízért is öltre menő küzdelem bontakozik ki a főképp orosz kutatókból álló kis csapaton belül...

Kína északnyugati részén május eleje van, de reggelre vékony hólepel fedi sátrainkat. Annyira persze nem meglepő a jelenség, hiszen az Altáj nyugati részén, 1500 méter fölött járunk. A következő bő két hónapban sok száz kilométert teszünk meg gyalogosan, hogy kerecsensólymok nyomára bukkanjunk. A kősvatag nem kíméli sem a lábbelinket, sem a ruházatunkat. Egy ásót kérek az angol kollégától: terepi nadrágom végleg megadta magát, de nem akarom csak úgy szemétként elhajtani ebben a – helyenként a Tatuin világot idéző – remek sivatagi környezetben.

Mongóliában épp egy fészkelőterület ellenőrzésére tartunk egy fénykorát már rég túlhaladott keletnémet ETZ motorral. A tegnapi kevéské eső, a fiatal kolléga vehemens gázadagolása és együttes testsúlyunk meghozza gyümölcsét: egy komolyabb bukkanó, és a sáros talajon találunk magunkat, félig a motor alá temetve. Szerencsére nincs komolyabb baj, de egyértelmű, hogy a terepi közlekedés ismeretlen vidéken sosem egyszerű.

**GAZDAGON
FELSZERELVE**
Sólyomkórház
belülről,
Abu-Dhabiban

Egy kis kontraszt

Az Emirátusokban, Abu-Dhabiban óriási villámok és felhőszakadás nehezíti landolásunkat. A reptéren mindenhol áll a víz, de úgy tűnik, az emberek élvezik e ritka, tavaszi jelenséget. A kerecsensólyom nemzetközi szakértőinek megbeszélésére érkezünk. A puccos hotel nem rossz, és fitneszklubja is elsőrangú, de alig várjuk már, hogy a néhány napos bezártág után a sivatagban is eltöltsünk egy kis időt.

Nem véletlenül zajlik pont itt a faj védelmével foglalkozó értekezlet. A közel-keleti és észak-afrikai országok solymásztradíciói több ezer évre nyúlnak vissza, és a gyökerek keresése, a solymáskultúra

ápolása még szorosan összefügg a vadon élő állományok kutatásával, védelmével. Azóta persze sok víz lefolyt a Tigrisen és az Eufráteszen, vagy épp még több olajat hoztak fel a Perzsa-öböl automata rendszerei... Manapság légkondicionált termekben pihennek a solymásmadarak, ultramodern kórházakban várják a sérült és beteg példányokat. És évente sok-sok millió dollárt fordítanak arra is, hogy az ázsiai galléros tűzokot visszatelepítsék azokra az élőhelyekre, ahonnan már „sikerült” kipusztítani. (Persze főképp azért, hogy ismét legyen mire vadászni!)

HIBRID KERECSENSÓLYMOK

(Sólyom)kórházi körülmények között a Közel-Keleten

ABU-DHABI REPÜLŐTERE

A tradíciók erősek, és jelei mindenhol ott vannak

A TÁVOLBAN IS ELŐKERÜLHET
Libiában befogott fiatal, hazai
kerecsensólyom

VÉDETT MADARAK

Az öreg kerecsensólyom-tojó épp etetés után tekint ki mesterséges fészkeből. Ezek az új generációs fészkek már az időjárás viszontagságaival szemben is védelmet nyújtanak (fent)

FÉSZEKRAKÁS

Az áramszolgáltatók hatathatos közreműködésével itthon már több száz műfészket helyeztek ki országszerte (balra)

Magyar kerecsenek – magyar érdekességek

Nem kell mindenáron sok ezer kilométert keletre mozdulnunk ahhoz, hogy élőben, a természetben kerecsensólymot lássunk. Szerencsénkre itt, a Kárpát-medencében is előfordul ebből a klasszikus pusztai ragadozó madárból, melynek védelme, kutatása több évtizedes múltra tekint vissza hazánkban. Az elmúlt több mint 30 évben számos olyan szakember kezdett a faj védelmével foglalkozni (a teljesség igénye nélkül: Dudás Miklós, Bagyura János, Szitta Tamás), akik kiemelkedő munkát végeztek a magyar ragadozó madarakért, és nevük mára összefonódott a kerecsensólyom védelmével is.

A jelenlegi, mintegy 200 páros hazai létszám persze nemcsak az ő munkájuk gyümölcse, hanem azoké is, akik vagy az asztal mellől, vagy a terepen, egy szikla tövében vigyázták a sólymok mindennapjait.

A néhány évtizede még a fennmaradásáért küzdő, de – számos, főképp emberi tényező kedvező változásának köszönhetően – mára megerősödő hazai állomány Európa legjobban óvott és felügyelt kerecsensólyom-populációja!!! Azóta sok ezer, leginkább fiatal madár kapott itthon ornitológiai gyűrűt, és ke-

rült meg számos közülük így vagy úgy, adatokat szolgáltatva. Már jó pár éve annak az izgalmas őszi napnak, amikor a Gyűrűző Központ jóvoltából egy Hortobágyon jelölt madárról kaptunk fényképes visszajelzést, Líbiából! Bár korábban is voltak információink arról, hogy egyes példányok a Földközi-tengert átszelve, Észak-Afrikában landolnak, de mennyivel személyesebb az, amikor egy pálmafás sivatagi udvarban, fényképen is visszaköszön az általunk gyűrűzött kerecsen?!...

A kerecsensólyom hazai védelmének egyik történeti érdekessége, hogy a hetvenes-nyolcvanas évekre a korábbiak töredékére csökkent állománya középhegységeink erdeiben talált menedékre. Ez a (néhány) tucatnyi madárpár az elmúlt évtizedekben foglalta vissza klasszikus alföldi élőhelyeit, olyannyira, hogy a hegyvidéki sziklás költőhelyeket teljesen „átengedték” a 21. század elején visszatérő és megerősödő vándorsólyom-állományunknak. Csak e látványos változás nyomán követe és tudományos részletességű elemzése megérne egy külön kutatási programot! Csupán idő és pénz kérdése az egész...

Felderítés, ellenőrzés

Ma is biciklivel indulok a kerecsensólyom-revírek (-territóriumok) ellenőrzésére. Nemcsak azért, hogy olajalapú társadmunknak – legalább alkalmanként – fityiszt mutathassak, de használatával ökológiai lábnyomom csökkentését is előmozdítom, na meg a kondimnak is jót tesz. A tavaszi terbejárások alkalmával főképp azok a műfészkek kerülnek górcső alá, amelyekben akár évtizedek óta is sólymok költenek. Persze a helyzet nem ilyen egyszerű, hiszen annak ellenére, hogy a kerecsenek előszeretettel foglalják el e mesterséges építményeket (ittthon több százat helyeztek már ki), van úgy, hogy természetes lakhelyet választanak a költési időszak néhány hónapos időtartamára. A több tízezerre tehető hazai természetes fészkek naprakész felderítése és ellenőrzése azonban óriási energiát igényelne...

A kora tavaszi költéskezdet és egyáltalán a költések sikerességét számtalan tényező befolyásolja, ezek közül a kedvező időjárás és táplálékelérhetőség az alapvető. A tavasz első felében kb. 30 napos költési időt követően kel ki a fészkenkénti, átlagosan 3-4 fióka, és 6 hetes, viszonylag gyors fejlődési periódust követően már ki is lépnek a szárnyalóéletbe.

„ÓDIVATÚ” HELYEN

A fiatal, néhány hetes kerecsensólyom-fiókák egerészölyv által épített, természetes fészkekből figyelnek. Egyre ritkábban találkozunk ilyenekkel. mára az ismert állomány mindössze 5-10%-a költ természetes fészekben

Már régóta ismert, hogy a kerecsen – főképp például a vándorsólyommal összehasonlítva – inkább a földön vagy földközeli területeken szereti zsákmányolni, s e vadászati stílushoz a kisméretű, rágcsálók (ürge, hörcsög) illenek. Mivel ittthon számtalan tényező miatt már sok helyről tűntek el a kerecsenek oly kedves kis élőlények, ezért a fajnak sokszor más lehetőségek

ÉTKEZÉS KÖZBEN...

Öreg, hím kerecsensólyom, vetésivarjú-zsákmányával. A falatozás kb. 20-25 percig tartott, ezalatt több száz felvétel készült...

után kell néznie. A fészkek és a táplálékmaradványok izgalmas vizsgálata alkalmanként kifejezett érdekeségekkel is szolgál, és sokszor egészen ritka dolgok is előkerülnek. Ilyen például egy süllő mumifikálódott teteme, amit nagy valószínűséggel egy szerkőtől vagy csértlől orozott el a kerecsen, de a nemes hal végül mégsem nyerte el a sólyom tetszését... Egy biztos: a kerecsen táplálékterítke igen-igen széles, ami egyben jó alkalmazkodóképességének ékes bizonyítéka, persze van olyan egyedük is, amely főképp városi galambokra specializálódott!

A sólymok városi jelenlétének ténye továbbra sem hagy nyugodni, de az biztos, hogy a galamboknak résen kell lenniük, ha jelenlétükkel továbbra is az őket etető nagymamákat kívánják boldogítani... ☺

FOTÓ: BERCZKY ATTILA ÉS BALÁZS ISTVÁN

